

MIXED-UP or MESSED-UP

OP ZOEK NAAR

CULTURELE IDENTITEIT IN EEN CULTUURGEMENGDE KLAS
TIJDENS DE BEELDENDE LES

Literatuuronderzoek

OP ZOEK NAAR

**CULTURELE IDENTITEIT IN EEN CULTUURGEMENGDE KLAS
TIJDENS DE BEELDENDE LES**

Auteur: Marlies Valkering

Studentnr. 100607936

Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten

Master Kunsteducatie

10 mei 2016

Begeleiders: Marike Hoekstra & Talita Groenendijk

1 | Inleiding

“September 2015. Een enorme stroom vluchtelingen, onder andere afkomstig uit landen als Syrië, Afghanistan en Eritrea vlucht naar Europa. Waren het er in 2014 219.000, in 2015 waren het er al meer dan 411.000” (Heck & Leijendekker, 2015, p.4). De drang die ik voel om iets te betekenen voor vluchtelingen is groot. Daarom ben ik in april 2015 gestart als workshopbegeleider bij Stichting de Vrolijkheid. In verschillende asielzoekerscentra (AZC) zet ik creatieve (beeldende) projecten op en begeleid ik jonge vluchtelingen bij de uitvoering.

Wat ik interessant en inspirerend vind met betrekking tot mijn literatuuronderzoek, en wat ik tevens tegenkom tijdens de beeldende projecten die ik organiseer binnen het AZC, zijn de verschillende culturen met uiteenlopende kenmerken. Hoe ga je hier als docent mee om en op welke manier kun je gebruik maken van deze cultuurkenmerken binnen het kunstonderwijs?

Jonge vluchtelingen krijgen kort na aankomst in Nederland, Nederlandse les op een kleine interne school binnen het AZC, waarna deze kinderen geplaatst worden op reguliere scholen binnen een gemeente. Kinderen met verschillende nationaliteiten, met ieder een eigen culturele identiteit, volgen dezelfde beeldende lessen binnen het onderwijs. Hoe kan de culturele identiteit van een leerling ingezet worden in een beeldende les? En wat is de waarde van de inzet van die culturele identiteit voor de leerling? Mason (2008) beschrijft in haar artikel dat, wanneer een leerling zich bewust is van zijn of haar eigen culturele identiteit, hij of zij zich uiteindelijk beter kan inleven in een ander. Het toenemende inlevingsvermogen kan leiden tot meer begrip voor andere culturen in de samenleving.

Mixed-up or messed-up? In mijn literatuuronderzoek ga ik op zoek naar de manier waarop een docent om kan gaan met de culturele identiteit van een leerling binnen een cultureel gemengde klas, tijdens de beeldende les. Het doel van dit literatuuronderzoek is een overzicht te geven van mogelijke manieren waarop een docent kan reageren en anticiperen op de verschillende culturen binnen een cultureel gemengde klas, en hoe binnen een cultureel gemengde klas elkaars kwaliteiten kunnen worden ingezet. Mijn onderzoeksvraag luidt:

Op welke wijze kan een docent de culturele identiteit van de leerling aanspreken binnen een cultureel gemengde klas, tijdens de beeldende les?

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden heb ik de volgende deelvragen geformuleerd:

- Hoe komt culturele identiteit tot stand?
- Wat is de betekenis van culturele identiteit in het onderwijs?
- Op welke manieren/volgens welke methodes kan culturele identiteit worden aangesproken binnen een beeldende les?

2| Begripsbepaling

Cultuur

Het begrip cultuur wordt vaak gezien als een statische betekenis van de geleefde ervaring van een individu (Stuhr, Ballengee-Morris, & Daniel, 2008). Cultuur wordt daarbij gekoppeld aan etniciteit en afkomst. Tegenwoordig wordt cultuur veelal gezien als een mengvorm van de huidige dynamische globaliserende wereld. Een vluchteling zal zijn cultuur in meer of mindere mate laten samensmelten met die van het nieuwe thuisland en de mondiale samenleving. Cultuur is in beweging en wordt elke keer weer opnieuw opgebouwd. Ieder bouwt aan zijn of haar persoonlijke cultuur in een voortdurend proces (Hoekstra & Groenendijk 2015). Zo kan cultuur worden gezien als een dynamische blueprint van de manier waarop mensen het leven invullen (Stuhr et al. 2008).

In mijn onderzoek zal het begrip cultuur, ontleend aan Stuhr et al. (2008) en Hoekstra & Groenendijk (2015), bekeken worden in haar dynamische betekenis: cultuur is in beweging en wordt opgebouwd uit verschillende ervaringen, meningen, gevoelens en waarden en is niet langer uitsluitend verbonden aan etniciteit of nationaliteit.

Multicultureel/transcultureel

De begrippen multicultureel en transcultureel omvatten verschillende opvattingen en zullen beide in dit onderzoek aan bod komen en door elkaar gebruikt worden. Multicultureel wordt door Stuhr, Ballengee-Morris & Daniel (2008) gebruikt als een overkoepelend woord voor begrippen als intercultureel, intracultureel en crosscultureel. Het begrip multicultureel kan gezien worden als een mix van een uiteenlopende samenleving die constant in beweging is.

Transcultureel is een nieuw woord dat is ontstaan uit multicultureel en intercultureel. Het begrip transcultureel overstijgt de klassieke opvatting over cultuur, waarbij wordt gezocht naar oplossingen voor vermenging en vervlechting van cultuurvormen en de overlapping van verschillende levensstijlen (Visker 2007). De verschillende culturen worden niet meer naast elkaar gezet, maar overlappen elkaar. Er ontstaan gelijkenissen en verschillende cultuuraspecten vermengen zich

door middel van interactie. Net als Visker (2007) ziet ook Mason (2008) het begrip multicultureel als een diversiteit van culturen die contact en interactie niet vermijden. In mijn onderzoek sluit ik mij aan bij de vertaling van Visker (2007) en Mason (2008): een multi- en transculturele groep wordt gezien als een cultureel diverse samenleving die constant in beweging is.

Culturele identiteit

Culturele identiteit omvat leeftijd, geaardheid, sociale en economische klasse, uitzonderlijkheden als hoogbegaafdheid, gezondheid, leefomgeving, religie, politieke status, gender, taal en etniciteit. Net als de begrippen cultuur, multicultureel en transcultureel is het begrip culturele identiteit aan verandering onderhevig. Beweging vindt plaats wanneer men ouder wordt, verhuist naar een nieuw land of nieuwe stad of wanneer de sociale omgeving of de interesses veranderen. Culturele identiteit is net zo dynamisch en net zoveel in beweging als cultuur. (Stuhr, Ballengee-Morris, & Daniel, 2008)

Mason (2008) beschrijft hoe culturele identiteit invloed kan hebben op kunst en educatie. Het is volgens Mason van belang om begrip te creëren rondom de culturele identiteit. Alleen op deze manier zal er een grootschalige vorm van begrip plaatsvinden rondom verschillende identiteiten. De vorm van begrip die Mason benoemt, zal een belangrijke betekenis hebben in dit onderzoek over kunsteducatie en onderwijs.

3| Hoe komt culturele identiteit tot stand?

Een cultureel bouwwerk

“Culturen zijn geen afzonderlijke entiteiten, maar zijn verbonden met het leven van mensen en gedreven door hun keuzes” (Stuhr, Ballengee-Morris, & Daniel, 2008, p.84).

Stuhr et al. (2008) bedoelen hiermee dat cultuur geen statische betekenis heeft van een geleefde ervaring van een persoon, maar gezien kan worden als een persoonlijk, cultureel bouwwerk dat nooit af zal zijn en altijd in beweging blijft. De bouwstenen vormen verschillende waarden van datgene waarin men gelooft. Het culturele bouwwerk is een ontwerp dat door een individu wordt ingevuld. Deze invulling biedt mogelijkheden tot begrip en actie. Stenen worden verplaatst en/of verwijderd, en nieuwe stenen vinden een plek in een cultureel bouwwerk.

De invulling van een cultureel bouwwerk wordt beïnvloed door aspecten van persoonlijke sociaal-culturele identiteit. Hierbij kan worden gedacht aan het leven binnen een sociale groep. Daarnaast worden culturele voorwaarden beïnvloed door een heersend politiek systeem. Een heersend politiek systeem wordt vaak aangeduid als een nationale cultuur of als socio-cultureel systeem. Het politieke systeem is voortdurend aan verandering onderhevig, waardoor culturele identiteit afhankelijk is van de (veranderende) politieke, sociale en economische omstandigheden. Culturele identiteit wordt op deze manier beïnvloed door de mondiale vraagstukken en de economische en politieke toestand van de wereld (Ballengee-Morris & Stuhr, 2001).

Indien een land een bedreigend politiek systeem heeft, kan dat een reden zijn om het land te ontvluchten. Zo vluchtten er in september 2015 ruim 411.000 mensen uit landen als Syrië, Afghanistan en Eritrea naar Europa (Heck & Leijendekker, 2015). Door een dergelijke reis komt een vluchteling in een andere cultuur terecht, waardoor zijn of haar culturele identiteit zal veranderen. Culturele invloeden van het thuisland vermengen zich met die van de nieuwe woonplaats. Een nieuwe sociale omgeving, een nieuw politiek systeem en een nieuwe woonplaats hebben invloed op het cultureel bouwwerk. Naast afkomst en de nieuwe bestemming is de reis zelf ook een belangrijke bouwsteen voor een culturele identiteit.

Men hoeft overigens geen immigrant of vluchteling te zijn om een culturele identiteit in beweging te zetten. Het hedendaagse leven kan gezien worden als een continue reis. De transportmogelijkheden met verschillende vervoersmiddelen zijn eenvoudig, denkend aan openbaar vervoer of goedkope tickets voor een vlucht/vakantie naar een ander land. Daarnaast is er door nieuwe en vernieuwde communicatiemogelijkheden een continue interactie tussen verschillende landen, steden en culturen. Hierbij kan gedacht worden aan WhatsApp, Facetime, Facebook, goedkoop bellen naar het buitenland, etc. Deze nieuwe vormen van communicatie

maken voortdurende uitwisseling tussen en wederzijdse beïnvloeding van verschillende culturen mogelijk en bevorderen het ontstaan van nieuwe culturele identiteiten (Hoekstra & Groenendijk, 2015).

Een rijke transculturele groep

Cultuur vindt zijn plaats in een (leef)omgeving met sociale contacten en een heersend politiek systeem. (Ballengee-Morris & Stuhr, 2001) Zoals eerder in de begripsbepaling omschreven, overstijgt transcultureel de klassieke opvattingen over cultuur. Binnen het begrip transcultureel wordt gezocht naar oplossingen bij vermenging en vervlechting van cultuurvormen en de overlapping van verschillende levensstijlen. Men gaat op zoek naar gelijkenissen. Daarnaast vermengen culturen zich door middel van interactie. Tegelijkertijd kan iedereen zich onderscheiden door verschillende ervaringen (Visker 2007). Het onderzoek van Visker (2007) is weliswaar bijna tien jaar oud, maar is nog zeer actueel. Het begrip transcultureel dat Visker beschrijft, is een hedendaags begrip. Door de actuele vluchtelingenstroom naar Europa zal Nederland een transculturele samenleving worden. De in Nederland woonachtigen dienen samen te leven met deze vluchtelingen en deze vluchtelingen dienen samen te leven met de al in Nederland woonachtigen. De komst van deze enorme stroom aan vluchtelingen vraagt om samenwerking en biedt ruimte voor uitwisselen en delen van de verschillende culturen. Dat brengt Nederland een nieuwe samenleving, rijk aan kennis en nieuwe culturen, waarin de culturele identiteit behoorlijk in beweging is.

Bij een multiculturele samenleving wordt de nadruk gelegd op de oorspronkelijke cultuur/etniciteit, wat gezien kan worden als een verouderd begrip, omdat het uitgaat van een individu dat minder open staat voor veranderingen. Hierdoor zal diens culturele identiteit zich minder snel ontwikkelen. Een transculturele samenleving is niet geworteld in één cultuur. Het is niet duidelijk en ook niet belangrijk wat de herkomst of etniciteit van een individu is. Het reizen en het onderweg zijn veroorzaakt een transculturele samenleving waarbij men met elkaar deelt en van elkaar leert (Hoekstra & Groenendijk 2015). Er ontstaat een open blik naar andere culturen en er vindt een snellere en persoonlijke groei plaats binnen een culturele identiteit.

Een culturele identiteit

Binnen een multiculturele groep of samenleving bezit ieder individu zijn of haar eigen persoonlijke culturele identiteit. Naast het feit dat cultuur en de multiculturele samenleving altijd in beweging zijn, staat de culturele identiteit niet stil. De aspecten van een culturele identiteit staan in verband met verschillende sociale contacten die mede door deze onderdelen in beweging zijn. Een nieuwe vriendengroep, klas of school betekent een verandering van en/of aanpassing aan de culturele identiteit (Stuhr, Ballengee-Morris, & Daniel, 2008). Een culturele identiteit

is niet langer een expressie van de nationaliteit of etniciteit van het geboorteland (Desai, 2005).

Doordat verschillende individuen samen moeten leven, is begrip voor elkaars culturele identiteit essentieel. Om begrip te kunnen tonen voor de culturele identiteit van een ander is het van belang om de eigen culturele identiteit te begrijpen. Als een individu zijn of haar eigen identiteit begrijpt, kan hij of zij zich verantwoorden binnen een groep en ervoor open staan om andere culturen beter te leren kennen. Er ontstaat ruimte om kennis te nemen van andere identiteiten en er kenmerken van over te nemen. Verschillende culturen kunnen worden gemixt tot een eigenzinnige culturele identiteit (Mason, 2008).

Samenvatting

Bij het antwoord geven op de vraag hoe culturele identiteit tot stand komt, zien we dat deze vorm van identiteit beïnvloed wordt door aspecten uit sociale omstandigheden en culturen. Cultuur is niet gekoppeld aan een etniciteit, maar is verbonden aan het leven van een individu dat gedreven wordt door de keuzes die hij of zij maakt. De culturele invloeden van het thuisland of de etniciteit zullen zich vermengen met die van een nieuwe woonplaats (Hoekstra & Groenendijk, 2015). Een culturele identiteit kan worden gezien als een cultureel bouwwerk dat nooit af zal zijn. Het culturele bouwwerk is een persoonlijk en uniek ontwerp dat voortdurend wordt verbouwd door de keuzes van het individu.

Een culturele identiteit komt dus tot stand door de invloed van verschillende sociale en culturele processen. Een verandering als verhuizen naar een andere stad of land of een andere vriendengroep of klas, kan de culturele identiteit beïnvloeden. Daarnaast zullen ook culturele voorwaarden invloed hebben op de culturele identiteit. Denk daarbij aan een heersend politiek systeem dat wel of niet voldoet aan de normen en waarden van een individu. Ieder individu bezit zijn eigen culturele identiteit die is samengesteld uit verschillende factoren.

4| De betekenis van culturele identiteit in het onderwijs

Culturele kennis en educatie kunnen helpen een bredere blik te creëren op de mogelijkheden van denken over bijvoorbeeld het leven en de dood, het maken van keuzes en acties. Zo beschrijven Stuhr, Ballengee-Morris & Daniel: *“We hebben allemaal culturele connecties omdat we allemaal verbonden zijn met sociale contacten”* (2008, p.85).

Culturele identiteit in een cultuurgemengde omgeving

Desai (2005) gaat in haar onderzoek op zoek naar de betekenis van multiculturalisme binnen een groep of klas. Ze zoekt naar de veranderingen en de betekenis van cultuur in deze groep. Verschillende culturen binnen een multiculturele klas zullen na verloop van tijd vervlakken, zo zegt zij. Leerlingen en docenten beïnvloeden elkaar door het overdragen van culturele kennis. In een multiculturele samenleving kan men een ander eenvoudig de rug toe keren wanneer men niet open staat voor de overdracht van deze culturele kennis. Het begrip multicultureel kan zwart-wit belicht worden, volgens Desai. Aan de ene kant kan men openstaan voor culturele kennis die aangeboden wordt, waardoor vervlakking of een eenheid ontstaat. Ieder staat met zijn neus één en dezelfde kant op. Aan de andere kant kan men niet open staan voor deze specifieke kennis, omdat bijvoorbeeld de interesse ergens anders ligt of deze kennis niet bij de normen en waarden past die men aanneemt. Er ontstaat onbegrip en men sluit zich af voor de multiculturele samenleving (Desai, 2005).

Visker (2007) belicht deze vervlakking positiever. Het begrip multicultureel wordt in dit onderzoek benoemd als transcultureel: vervlechting van culturen in plaats van vervlakking. Een samenleving, groep of klas kan worden gezien als een rijke groep met uiteenlopende culturen en veel begrip voor zichzelf en elkaar. Een breed aanbod aan culturele kennis wordt met elkaar gedeeld en een ieder is vrij om deze kennis al of niet toe te voegen aan de culturele identiteit. Terwijl Desai (2005) de groep ziet vervlakken en verslappen door eenzijdige kennis, ziet Visker (2007) een rijke groep van mensen met uiteenlopende culturele kennis die elkaar versterken en beïnvloeden.

Naast het feit dat culturele kennis wordt overgedragen door klasgenoten en docenten wordt deze kennis tegenwoordig ook vliegensvlug en wereldwijd verspreid door de komst van internet en social media. De transculturele samenleving groeit nog sneller en wordt nog groter en rijker aan culturele kennis. Door de eenvoudige manier van vervaardigen van informatie en kennis ontstaat er ruimte voor nog meer begrip en onderscheid tussen de verschillende identiteiten. Met één klik op de muis is het vinden van informatie over een cultureel kenmerk aan de andere kant van de wereld geen probleem. Er hoeven geen lange reizen meer gemaakt te worden voor het vinden van culturele informatie. Leerlingen kunnen thuis of in de klas veel informatie verzamelen over verschillende culturen

(identiteiten) en deze in meer of mindere mate tot zich nemen (Hoekstra & Groenendijk, 2015).

Op reis in de klas

Desai (2005) heeft vele lessen bijgewoond in New York en beschrijft in haar artikel hoe de docent zijn transculturele klas meeneemt op reis. Net als echte reizigers worden leerlingen meegenomen naar verre landen. In plaats van letterlijk een reis te maken, worden onbekende plaatsen en culturen de klas binnengehaald. Door middel van het gebruik van internet worden maatschappelijke eigenschappen, de geschiedenis en politieke processen belicht. Ook worden kunstobjecten afkomstig uit verschillende culturen aangehaald en in de les gebracht. Daarnaast worden emigranten uitgenodigd die als kunstenaar actief zijn. Tijdens de beeldende les presenteren zij het werk dat zij maken en de cultuur waar het werk op gebaseerd is. De leerling gaat op zoek naar connecties tussen kunst, cultuur en de eigen identiteit.

Een heikel punt is dat de docent uiteindelijk beslist welke kennis de klas binnen komt. Men kan zich afvragen of er sprake is van een gestuurde culturele kennis (Desai, 2005). De docent kan ervoor kiezen een breed georiënteerd cultureel pakket aan te bieden. Ook kan een docent kijken naar het aanbod van verschillende culturen binnen zijn klas. De verschillende culturen binnen een transculturele klas geven immers ruimte om van elkaar te leren.

Vluchtelingen, immigranten of jongeren met ouders van een andere cultuur hebben volgens Mason (2008) meer wereldwijde, culturele perspectieven, doordat het culturele bouwwerk behoorlijk in beweging is vanwege de vele verschillende culturen waar een individu kennis van neemt. Denk hierbij aan de cultuur van het geboorteland of van de ouders, de cultuur waar men nu leeft (ander land of stad) en de verschillende culturen van de sociale contacten. Zoals Desai (2005) omschrijft: het maakt niet uit waar je bent, maar waar je bent geweest. Volgens Desai is het van belang dat men expliciet kennis heeft genomen van de plaatsen waar men is geweest, globaal en lokaal, met een focus op object, subject, traditie en cultuur.

Culturele identiteit in het onderwijs

De culturele identiteit van een leerling binnen het onderwijs wordt bepaald door de leerling zelf. Hierbij is de mate waarin de leerling open staat voor experimenten, theoretische kennis, creatieve processen en discussie en/of sociale contacten van belang. Leerlingen onderzoeken (ideaal gezien) zowel lokaal als globaal verschillende economieën, politieke processen, normen en waarden en esthetische producties (Desai, 2005).

Om de ontwikkeling van de culturele identiteit van een leerling te stimuleren is het van belang dat een leerling individuele keuzes maakt. Daarnaast zal er ook samengewerkt moeten worden in (kleine) groepen. De leerling maakt op dat moment kennis met andere culturele identiteiten en men leert van elkaar. De taak

van de docent is om de leerling te ondersteunen in zijn of haar gemaakte keuzes en leermomenten. Bij een leerling kan bij het delen van de eigen keuzes, identiteit, leermomenten of cultuur een gevoel van trots ontstaan. Een leerling kan op dat moment een leidende rol innemen in zijn groep en anderen uitdagen om ook hun identiteit, cultuur of keuze te delen. Zowel de docent als de leerling begeleiden elkaar in de leefervaringen waardoor de kennis over culturele identiteit zal groeien (Rousseau, Singh, Lacroix, Bagilishya, & Measham, 2004).

Samenvatting

Bij het beantwoorden van de vraag wat de betekenis is van het kennismaken met elkaars culturele identiteit binnen het onderwijs, zijn een aantal argumenten op een rij gezet.

Door het besef van een culturele identiteit, creëren leerlingen een brede blik. Deze brede blik is toe te passen binnen de maatschappij (de klas), bij het maken van keuzes en het ondernemen van actie. Een brede culturele blik creëert een vorm van begrip voor verschillende culturen en de uiteenlopende identiteiten (Stuhr, Ballengee-Morris, & Daniel 2008).

Daar tegenover staat een heikel punt wat betreft de overdracht van kennis over culturele identiteit en verschillende culturen binnen het onderwijs. De docent beslist namelijk welke kennis/informatie uiteindelijk de klas bereikt wanneer culturele identiteit aan de orde komt. Wanneer culturele identiteit wordt ingezet binnen het onderwijs is het van belang dat naast de culturele kennis die wordt overgedragen of aangeboden door docenten, ook leerlingen worden betrokken bij de overdracht van deze kennis. De leerling vergroot hierbij namelijk het gevoel van eigenaarschap over zijn of haar eigen culturele identiteit. Leerlingen bepalen individueel en samen in hoeverre zij zich openstellen voor experimenten, theoretische kennis, creatieve processen, discussie en sociale contacten (Desai 2005).

Bewustzijn van de eigen culturele identiteit is derhalve belangrijk binnen het onderwijs en draagt bij aan de verdere ontwikkeling van het cultureel bouwwerk van de leerling.

5| Op welke manieren of volgens welke methodes kan culturele identiteit worden aangesproken binnen een beeldende les?

Delen is leren

Het delen van kennis is een belangrijk onderdeel tijdens een leerproces. Een leerproces is een actief proces waarbij kennis wordt vervaardigd en gedeeld (Desai, 2005). Tijdens een beeldende les met als thema culturele identiteit is het delen van kennis van groot belang. Zonder het delen van kennis zal een leerling niet of nauwelijks blootgesteld worden aan andere culturen. Dit betekent dat de verantwoordelijkheid om te leren niet meer alleen bij de docent zal liggen. Ook leerlingen delen mee aan de verantwoordelijkheid van het delen van kennis en het leren. Ervaringen van de leerling, ook buiten de school, zijn betekenisvol binnen de beeldende lessen (Hoekstra & Groenendijk, 2015).

Door leerlingen onderling kennis te laten uitwisselen zal een eenzijdige blik veranderen in multi-perspectiviteit. Een leerling zoekt naar universele overeenkomsten in verschillende culturen, zoals liefde, verdriet en geluk in plaats van te kijken naar tijd en plaats en zijn tegenstellingen. Tegelijkertijd zal er gekeken worden hoe ieder verschillend omgaat met vergelijkbare ervaringen. Het doel van het delen van culturele kennis is om de leerling door middel van interactie, op een veilige manier (zonder te oordelen) het onbekende te laten ervaren, met als gevolg nieuwsgierigheid en verbeelding. Dat leidt naar het kunnen inspelen op gevoelens van empathie en compassie. Hierbij is het aansluiten bij de leefwereld, de actuele kunst en de aandacht voor het individuele verhaal essentieel (Hoekstra & Groenendijk, 2015).

Kennis van verschillende culturen

Binnen het gehele onderwijs zal omgang met klasgenoten, het werken in groepen en andere sociale contacten grote invloed hebben op de culturele identiteit en het gedrag van een leerling. Ook tijdens beeldende lessen is het (samen)werken in verschillende groepen en het delen van elkaars culturele kennis van belang voor de individuele, culturele identiteit. Deze culturele identiteit wordt door de leerling vertaald in een beeldend werk dat gemaakt wordt tijdens deze les (Ballengee-Morris & Stuhr, 2001).

Een interessante manier om leerlingen kennis te laten nemen van de verschillende culturele identiteiten binnen de klas tijdens de beeldende les, kan in de vorm van een verhaal zijn. Een verhaal uit het verleden van een leerling, ondersteund met eigen gemaakte illustraties en tekeningen wordt tijdens de les gepresenteerd door de leerling zelf. Nieuwsgierigheid, interesse, respect en discussie bij medeleerlingen wordt opgewekt. Op deze manier maken leerlingen een reis door de verschillende culturen/identiteiten binnen de klas. Deze verschillende culturen geven ruimte om kenmerken over te nemen die tot een nieuw verhaal leiden.

Daarnaast kunnen kenmerken toegevoegd worden aan de eigen culturele identiteit. De leerling kan trots zijn op het verhaal, zijn reizen, ontdekkingen en ervaringen (Rousseau, Singh, Lacroix, Bagilishya, & Measham, 2004).

Het gezamenlijk delen van verschillende culturen is erg belangrijk binnen een groep. Door open en zonder oordelen naar verschillende verhalen van verschillende identiteiten te kijken ontstaat er ruimte voor begrip. Gedachtes en/of meningen over een bepaalde cultuur kunnen een negatieve lading krijgen na het zien of horen van berichten in de media, zoals bijvoorbeeld over de aanslagen in Frankrijk en België. Door tijdens de beeldende les in een cultuurgemengde klas aandacht te besteden aan de verschillende culturen binnen deze klas, ontstaat er ruimte voor *Cross-culture understanding* (Hickman, 2004, p. 55). Er ontstaat ruimte voor respect. Leerlingen nemen kennis van verschillende culturen binnen de klas. De kennis wordt niet meer eenzijdig uit de media herleid. Verschillende culturen worden binnen de klas belicht (Hickman, 2004). Rousseau et al. (2004) en Hickman (2004) maken tijdens de beeldende les beiden gebruik van de culturele kennis die zich binnen de klas voordoet.

Desai (2005) geeft in haar tekst een voorbeeld van hoe men culturele identiteit buiten de klaslokalen kan aanspreken. Leerlingen verplaatsen zich naar een galerie of museum. Buiten de muren van het klaslokaal doet de leerling onderzoek naar een hedendaags kunstwerk en de kunstenaar. Leerlingen maken vervolgens een reactie op het werk dat ze onderzocht hebben. De reactie die gemaakt wordt is vrij in vorm en materiaalkeuze. De leerling onderzoekt hierin hoe zijn eigen omgeving verbonden is met de mondiale cultuur.

De inzetbaarheid van een hedendaagse kunstenaar en/of het hedendaagse kunstwerk

Er zijn verschillende manieren waarop een hedendaags beeldend kunstenaar of een hedendaags beeldend kunstwerk ingezet kunnen worden bij het aanspreken van culturele identiteit van een leerling tijdens de beeldende les. Mason (2008) geeft de hedendaagse kunstenaar een positie als rolmodel. Een eenvoudig voorbeeld dat Mason beschrijft gaat over beeldend kunstenaar Meera Chauda. Chauda werd geboren in Azië en groeide op in Engeland. In het werk van Chauda speelt culturele identiteit een belangrijke rol. Haar werk omvat Aziatische religieuze afbeeldingen uit het Hindoeïsme die Europese verhalen verbeelden. Op deze manier maakt Chauda gebruik van haar eigen culturele identiteit en onderscheidt ze zich als beeldend kunstenaar. Niet langer is het werk van de kunstenaar een expressie van de nationaliteit of etniciteit van het geboorteland. Chauda kan als beeldend kunstenaar een rolmodel zijn voor het gebruik van culturele identiteit in een beeldend werk van leerlingen. Zo kan een leerling aan de hand van zijn of haar eigen cultureel onderzoek een beeldend werk maken waarin verschillende kenmerken van zijn of haar culturele identiteit belicht worden.

Desai (2005) kiest vanuit een andere motivatie voor het inzetten van kunstenaars om culturele identiteit aan te laten spreken bij een leerling in een beeldende les: het werk van de kunstenaar. Volgens haar stelt het werk vraagstukken van culturele identiteit aan de orde. Doordat een hedendaagse kunstenaar verschillende culturen mixt in het kunstwerk, kan er verwarring of onrust ontstaan bij de ontvanger. Er is geen heldere en dominante cultuur meer zichtbaar. De kunstenaar laat de ontvanger nadenken over verschillende culturen die vervlecht raken en zich met elkaar vermengen, door het werk op een dergelijke manier te modelleren dat de cultuur of etniciteit van de kunstenaar niet meer van belang is. De kunstenaar probeert met het werk de ontvanger verder te laten nadenken dan het zoeken naar en onderscheiden van de verschillende culturen. Er is geen dominante cultuur meer en de ontvanger zal zijn betekenissen over cultuur moeten uitbreiden. Cultuur en de beweging maken een identiteit. Deze zal bij ieder uniek zijn. De etniciteit en de dominante cultuur zijn niet meer van belang. Leerlingen kunnen aan de hand van een beeldend kunstwerk bijvoorbeeld onderzoek doen naar de culturele identiteit van de kunstenaar (Desai, 2005).

Samenvatting

Om antwoord te geven op de laatste deelvraag, op welke manieren/volgens welke methodes culturele identiteit aangesproken kan worden binnen een beeldende les, kan men stellen dat, overkoepelend met het gehele onderwijs, onderling samenwerken en delen van kennis essentieel is. Hiermee wordt zowel de kennisoverdracht van de docent als het delen van (culturele) kennis van de leerling bedoeld.

Daarnaast zijn er verschillende manieren om culturele kennis aan te doen spreken bij leerlingen tijdens de beeldende les. Zo kan de beeldend docent gebruik maken van de verschillende culturen die zich binnen de klas voordoen (Rousseau, Singh, Lacroix, Bagilishya, & Measham, 2004) en (Hickman, 2004). Verschillende culturele verhalen en ervaringen van leerlingen kunnen worden ingezet om discussie, nieuwsgierigheid, interesse en respect op te wekken.

Desai (2005) en Mason (2008) geven een ander inzicht. Zij laten leerlingen in de professionele kunstwereld op zoek gaan naar de betekenis van culturele identiteit. Zij beschrijven de rol van de hedendaagse kunstenaar en/of het kunstwerk. Leerlingen onderzoeken een hedendaags kunstwerk dat geen eenduidige interpretatie kent, maar uitnodigt tot debat en multi-perspectiviteit. Volgens Desai (2005) roept een hedendaags kunstwerk vraagstukken op van culturele aard. Het werk laat de ontvanger nadenken over verschillende culturen die zich met elkaar vermengen. Men wordt geacht verder te zoeken dan het onderscheid maken tussen verschillende culturen. Daarnaast spelen actuele maatschappelijke aspecten vrijwel altijd een rol bij hedendaagse kunst.

6 | Synthese

Om antwoord te geven op de hoofdvraag, op welke wijze kan de docent culturele identiteit aanspreken binnen een cultuurgemengde klas tijdens de beeldende les, heb ik verschillende deelvragen geformuleerd en beantwoord. De volgende alinea's bevatten een korte synthese, om uiteindelijk de hoofdvraag te kunnen beantwoorden in mijn conclusie.

Met mijn eerste deelvraag zocht ik naar het tot stand komen van een culturele identiteit. Ballengee-Morris & Stuhr, (2001) beschrijven dat een cultureel bouwwerk constant wordt beïnvloed door persoonlijke, sociaal-culturele en politieke aspecten. Het cultureel bouwwerk ofwel de culturele identiteit van een individu is constant in beweging door veranderingen in sociale contacten en het regerend politiek systeem. Door culturele kennis te delen met sociale contacten, kunnen culturele kenmerken van verschillende identiteiten worden overgenomen. Daarnaast kan een culturele identiteit bijgesteld worden door het regerend politiek systeem (Ballengee-Morris & Stuhr, 2001). Iedereen bezit een persoonlijke culturele identiteit, waardoor er uiteenlopende en unieke identiteiten gecreëerd worden. Doordat sociale contacten en politieke systemen verbonden zijn aan veranderingen, blijft men zich onderscheiden en zijn cultuur en culturele identiteit niet meer verbonden aan etniciteit. Er wordt niet meer gekeken naar de verschillen in culturen of naar de etniciteit van een individu.

Daarnaast onderzocht ik de noodzaak tot het aanspreken van culturele identiteit binnen het onderwijs. Mason (2008) beschrijft dat wanneer culturele identiteit aangesproken wordt binnen de klas, leerlingen een open mind en respect voor elkaar en zichzelf ontwikkelen, om uiteindelijk trots te kunnen zijn op hun eigen culturele identiteit. Een klas of samenleving met vele verschillende culturele identiteiten, die open staat om van elkaar te leren en begrip toont voor zichzelf en de ander, kan worden gezien als een rijke cultureel gemengde klas/samenleving.

Wanneer ik de bijdragen van culturele kennis binnen een klas beschouwde, zette ik mijn vraagtekens bij de kennis en input van de docent. De docent bepaalt welke kennis de klas binnen komt. Wordt een breed scala aan culturele kennis overgebracht, en is de input van de docent niet te eenzijdig? Het is daarom van belang dat de docent niet de enige is die culturele kennis een klas binnen laat komen. Naast de docent dient ook de leerling een grote rol te krijgen in het delen van (culturele) kennis (Hoekstra & Groenendijk, 2015).

Bij het beantwoorden van mijn laatste deelvraag, op welke manieren/volgens welke methodes culturele identiteit kan worden aangesproken binnen een beeldende les, vond ik verschillende manieren om culturele identiteit aan te doen spreken binnen deze lessen. In het eerste voorbeeld maakt de docent gebruik van de verschillende culturen die zich in de klas bevinden. Leerlingen nemen elkaar mee op een culturele reis door elkaar te vertellen over hun eigen culturele identiteit (Rousseau, Singh, Lacroix, Bagilishya, & Measham, 2004). Dit onderstreept het

belang dat de docent niet de enige is die culturele kennis in de klas introduceert. De leerling zal een grote rol moeten spelen in de lessen met het thema culturele identiteit.

Desai (2005) en Mason (2008) belichten een andere manier. Zij gebruiken de professionele, hedendaagse kunstwereld om de culturele identiteit sprekend te maken voor de leerling. Hierbij wordt de docent ondersteund door de hedendaagse kunstenaar en het hedendaagse kunstwerk. In beide voorbeelden gaan de leerlingen op zoek naar culturele overeenkomsten en vervlechting in plaats van tegenstellingen. Er ontstaat ruimte voor discussie en nieuwsgierigheid, er wordt interesse opgewekt en er ontstaat respect voor elkaars identiteit.

7 | Conclusie

Door omstandigheden in onder andere landen als Syrië, Afghanistan en Eritrea is de vluchtelingenstroom sinds september 2015 enorm gegroeid (Heck & Leijendekker, 2015). Er ontstaat een cultureel gemengde samenleving waar veel verschillende culturen en identiteiten samen komen. Dit was voor mij als beeldend docent en werkzaam met jonge vluchtelingen een reden om antwoord te zoeken op de vraag: Op welke wijze kan een docent culturele identiteit aanspreken binnen een cultuurgemengde klas, tijdens de beeldende les? Mijn zoektocht bracht mij op het volgende antwoord.

Wanneer het aanspreken van de culturele identiteit van een leerling aan de orde komt tijdens de beeldende les, zal de docent niet de enige zijn die culturele kennis overdraagt. Van belang is dat de leerling mee deelt aan deze kennis. In een cultuurgemengde klas is het gezamenlijk delen van culturele kennis en haar kenmerken van groot belang om naast discussie, interesse en nieuwsgierigheid, respect te creëren binnen de klas.

De docent kan daarnaast gebruik maken van de professionele hedendaagse kunstwereld. Deze wereld stelt maatschappelijke aspecten aan de kaak. Actuele thema's als de vluchtelingencrisis, identiteit en het mixen van culturen komen in verschillende hedendaagse kunstwerken aan bod. Leerlingen dienen verder te kijken dan de verschillen tussen culturen. Ze gaan op zoek naar overeenkomsten en vervlechting of overlapping van deze culturen.

8 | Aanbeveling en discussie

Naar aanleiding van dit onderzoek en met in het achterhoofd de vluchtelingenstroom die het aankomende jaar niet af zal nemen, doe ik in deze paragraaf de volgende aanbeveling richting de docent beeldende vorming.

Culturele identiteit is en blijft een belangrijk onderwerp in het beeldend onderwijs. Zeker nu tienduizenden kinderen en jongeren uit verschillende culturen zich mengen in reguliere klassen verspreid over heel Nederland. Als docent kan men eenvoudig gebruik maken van deze verschillende identiteiten en culturen binnen de

beeldende les. Laat de leerling zijn of haar culturele identiteit presenteren. Laat leerlingen van elkaars culturen leren en zet de professionele kunstwereld in om het belang van een eigen identiteit te waarborgen. De rol van de docent verandert. Als docent neemt men een begeleidende (coach) rol in. Kennis wordt verkregen van elkaars en de professionele wereld. Literatuur over het opzetten van een interessant lessenprogramma kan zijn *Authentieke kunsteducatie: Een stand van zaken* (Haanstra, 2011) of *Remixing the Art Curriculum: How Contemporary Visual Practices Inspire Authentic Art Education* (Heijnen, 2015).

Literatuur

- Ballengee-Morris, C., & Stuhr, P. L. (2001). Multicultural art and visual cultural education in a changing world. *Art Education*, 54(4), 6-13.
- Desai, D. (2005). Places to go: Challenges to multicultural art education in a global economy. *Studies in Art Education. A journal of issues and research*, 46(4), 294-308.
- Heck, W., & Leijendekker, M. (2015). Dit is wat je moet weten om de vluchtelingencrisis te begrijpen. *NRC.nl*, 14 september 2015, p.4. Verkregen op februari, 2016 van <http://www.nrc.nl/nieuws/2015/09/14/dit-is-wat-je-moet-weten-om-de-vluchtelingencrisis-te-begrijpen>
- Hickman, R. (2004). Teaching art to Muslim students. *Visual arts research*. 30(2), 55-61.
- Hoekstra, M., & Groenendijk, T. (2015). Altermodern art education: Theory and practice. *International journal of education through art*, 11(2), 213-228.
- Mason, R. (2004). Cultural projection and racial politics in arts education. *Visual arts research*. 30(2), 38-54.
- Mason, R. (2008). Contemporary artworks as sites for identity research. In T. Eca & R. Mason (Ed), *International dialogues about visual culture, education and art*, (pp. 97-110). Bristol: Intellect Books.
- Rousseau, C., Singh, A., Lacroix, L., Bagilishya, D., & Measham, T. (2004). Creative expression workshops in school: Prevention programs for immigrant and refugee children. *Child & Adolescent Psychiatry* 43(2), 235-238
- Stuhr, P.L., Ballengee-Morris, C., & Daniel, V.A.H. (2008). Social justice through curriculum: investigating issues of diversity. In T. Eca & R. Mason (Ed), *International dialogues about visual culture, education and art*, (pp. 81-96). Bristol: Intellect Books.
- Visker, R. (2007). Transculturele Vibraties: De multiculturaliteit voorbij. *Etcetera*, 25(106), 5-24. Verkregen op maart, 2016 van http://theater.uantwerpen.be/etc/page.py?f=2007-04_jg25_nr106_05-24.xml